

Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung. Herausgegeben von Jens Peter Laut und Klaus Röhrborn, Otto Harrassowitz · Wiesbaden. 1988, VIII + 119 s. (101-117 tıpkıbasım).

Japonya'daki Türkoloji çalışmaları bir hayli eskilere dayanmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası Japonya'daki Türkoloji çalışmaları Shirô Hattori tarafından TDAYB 1973-1974'te ele alınmıştır.¹ Son olarak da Umemura-Hayashi tarafından bir kaynakça hazırlanmıştır.² Hattori'nin makalesinde, Türkçe ve diğer Altay dilleri üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, Türk dilleri üzerine yapılan dilbilimi ve filoloji çalışmaları, Türk dillerinin öğretimi çalışmaları ve Nojiri Gölü'ndeki Altayistik Kurultayı özetlenmiştir. Sonda da bu çalışmaların kaynakçasını vermiştir. Hattori'nin makalesi, II. Dünya Savaşı sonrası ve Türkolojiye (bağlantılı olarak Altayistiğe) ait çalışmaları kapsamaktadır. Laut ve Röhrborn'un derlemesiye, ağırlıklı olarak, ilk çalışmalardan günümüze Japonyada, Eski Türk Budizmi üzerine yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Tabii kısa da olsa tarih ve dilbilim çalışmalarından söz edilir. Ancak kaynakçada Uygurca ve Budizm üzerine çalışan araştırmacıların yapıtlarına yer verilir.

Derlemenin başında, Röhrborn ve Laut'un kısa bir önsözü yer alır (Vorwort, VII-VIII). Daha sonra Röhrborn'ca hazırlanan "Japonya'daki Türk Filolojisi ve Dilbilimi (Türkische Philologie und Sprachwissenschaft in Japan: 1-26)" adlı geniş tanıtım yazısı gelir. Söz konusu yazının "Giriş" (1. Einführung) bölümünde kısaca, bir bilim dalı olarak Türkolojinin doğuşu ve gelişimine değinilir.

Daha sonra, "Ortaasya'daki Japon Araştırma Gezileri"ne (2. Die japanischen Zentralasien-Expeditionen) yer verilerek ilk çalışmalardan ve ilk araştırmacılardan söz edilir.

3. bölümde ilk araştırmacılar "Zuichô Tachibana ve Japonya'da Türk Filolojisinin Başlaması" (3. ZUICHÔ TACHIBANA und der Beginn der türkischen Philologie in Japan) hakkında bilgi verilir. Buna göre, 1912 ve 1913 yıllarında, üçüncü inceleme gezisinde *Kuan-wu-liang-shou-ching* (**Amitâyur-dhyâna-sûtra*) adlı eserin Uygurca çevirisi bulunmuş ve yayımlanmıştır. Daha sonra eserin 1979'da, Kudara tarafından yeni bir yayımı yapılmıştır.

4. bölümde "Koleksiyonlar ve Araştırma Kurumları (4. Sammlungen und Forschungsinstitute)" hakkında bilgi verilir. Bunlardan en önemlileri Kyôto'daki (Ryûkoku Üniversitesi) koleksiyondur. Bunun dışında Japonya'daki müzelerde üç küçük koleksiyon daha vardır.

1 S.Hattori, "The Studies of the Turkic Languages in Japan After World War II", *TDAYB 1973-1974* (Ankara 1974): 25-57; İkinci kez yayımı için bak. *Der türkische Buddhismus...*, s. 14, dipnot 96.

2 Umemura-hayashi: "Japonya'da Türkoloji Çalışmaları", *TDAYB 1985* (1989): 211-254.

5. bölümde Budabilimcilerden Uygurca üzerine çalışanlar hakkında bilgi verilir (5. Die buddhologische Richtung). Bunlardan, Ryūkoku Üniversitesinde öğretim üyesi olan Juten ODA (d. 1935) 'Zen Budist'tir. Toyôhashi Üniversitesinde de Profesör olan J.ODA, aynı zamanda "Budist Uygarlığı Araştırma Kurumu" (Bukkyô bunka kenkyûsho)nun da üyesidir. Kogi KUDARA (d. 1945) ise Ryūkoku Üniversitesinde Budabilimi (Buddhologie) profesörüdür. Özel çalışma alanıysa Uygurca Abhidharma metinleridir. Devamla her iki araştırmanın çalışmalarından söz edilir.

Konunun tarihî yönünün ele alındığı 6. bölümde (6. Die historische Richtung) Tôru HANEDA (1882-1955), Masao MORI (d. 1921), Takao MORIYASU (d. 1948), Hiroshi UMEMURA (d. 1946) ve Nobuo YAMADA (d. 1920)'nın çalışmaları hakkında bilgi verilir.

7. bölümde dilbilimi çalışmaları ele alınır (7. Die Sprachwissenschaftliche Richtung). Japonya'da Türkolojiyi dilbilimi yönünde geliştiren ve bu konuda bilgi veren Shîro HATTORI'dir (d. 1908). Özelde Tatarcayla ilgilenen Hattori, diğer Altay dilleri üzerine de çalışmalar yapmıştır. Shibata, Koboyashi-Satô ile Murayama'nın çalışmaları üzerinde de kısaca durulur (bu araştırmacıların çalışmaları için bak. *TDAYB 1973-1974*). *Belleten*'de iki isim Hattori'ce unutulmuştur: Aslında Sinolog olan ve Moğolcayla Tangutça üzerine de çalışmış olan Juntarô ISHIHAMA (1888-1968), Radloff'un *Kuan-ši-im Pusar*'ının daha doğru bir tanımlamasını ve çevirisini de yapmıştır.

"Kôbe Şehri Yabancı Diller Yüksekokulu" (Kôbeshi gaikokugo daigaku)nda profesör olan Masahiro SHÔGAITO, değişik konularda yazılmış Uygurca metinler üzerinde çalışmaktadır (özellikle *Âgama* metinleri üzerinde).

8. bölümdeyse metin çevirileri ve açıklamaları üzerinde (8. Bemerkungen zu den übersetzten Texten), KUDARA ve SHÔGAITO'nun çalışmaları üzerinde durulur.

9. ve son bölümde, Japonya'da Uygurca üzerinde yapılan çalışmaların listesi verilir.

Rôhrborn'un bu tanıtım yazısından sonra Kudara'nın iki, Shôgaito'nun da bir çalışmasının Almanca çevirileri yer alır. Kitabın sonunda da ilgili çalışmaların tıpkıbasımları vardır (100-119).

Kudara ilk makalesinde *Abhidharmakośa-śâstra* yorumu üzerinde durur (Über den *Chin-hua-ch'ao* genannten Kommentar des *Abhidharmakośa-śâstra*: 27-33). Aslı İsveç Etnoğrafya Müzesi'nde saklanan metin, Sanskrit ve Çince karşılıklarıyla birlikte ele alınır. Shôgaito'nun ikinci makalesi Uygurca *Saddharmapuñḍarîka-Sûtra* yorumu üzerinedir (34-55). Malzemeler tanıtıldıktan sonra örnek üç metin parçasının, doldurmalarla birlikte, yazıçevrimi, çevirisi ve açıklamaları yer alır. Daha sonra Uygurca çeviri üzerinde durulur, sonuç olarak da Tunhuang'da bulunan Budist metinlerin temelinde Çin Budizmine ait olduğu belirtilir.

Shôgaito ise üç küçük *Avadâna* metnini çevirisi ve açıklamalarıyla birlikte yayımlar.³ Kısa bir "Sunuş"tan sonra "Giriş" bölümünde, manzum olan metinlerin içeriği ve biçimi üzerinde durulur.⁴ Dil özellikleri kısmındaysa, metnin yazım özellikleri ve ilginç yeni ya-

3 Bu konu için bak. O.F.Sertkaya, "Abidarim Koşavardi Şastr", *TDAYB 1982-1983* (1986): 249-250.

4 Şiirlerin tanımı için bak. O.F.Sertkaya, "Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış", *Türk Dili*, Sayı: 409, s.76-77.

pılar üzerinde durulur. Buna göre Őu sözcüklerde iki nsz (CC) arasında, diğer metinlerden farklı olarak, ünlü türemesi söz konusudur: *uturu* < *utru* 'karŐı', *oturug* < *otrug* 'ada' ve *taŐıusuk* < *taŐıusuk* 'seçkin, kusursuz, değerli'. Ancak buradaki *uturu* sözcüğünde, orta hecede görülen -u- türeme olmayıp sözcüğün kökeniyle ilgili, aslı olabilir; bunun için krŐ. Mo. *uğtu-* 'karŐılaŐmak' ~ Ma. *okdo-* 'karŐılamaya gitmek' ~ T. (Uyg.) *utru* 'karŐı, -a doğru' < **uturu* < *utur-u*, T.Tekin, "n Türkçede nsz Yitimi", *TDAYB 1977*, s. 37. Benzer itreme (Vokalepenthese) rneđi olarak Mo. *tetr* < Uyg. *tetr* 'yanlıŐ' verilir. Clouston ise bu sözcüğü **tetr-* eyleminin 'Gerundium' Őekli saymaktadır (bak. ED 459a).

Morfemler açısından yeni Őekillere gelince, metinde -*gl* Őeklinde bir ek geçer. Bu ek, eylem adı (Verbalnomen) yapan -*g* ile koŐaŐ (Kopula) *ol*'dan oluŐmaktadır. Seyrek olarak karŐılaŐılan bu ek 'yükümlülük, (yapılması) gereklilik' ifade eder: *szlegl* '(insan) söylemeli', benzer nek için krŐ. *Totenbuch*, s. 247b. *Totenbuch*'ta her iki Őekil de yer alır *szleg ol* ve *szlegl* (Shgaito'nun notu). BaŐka bir morfem de, *Alttrkische Grammatik*'te (s.94) *anata kin*, *anata temin* yapılarında görülen +*ata*/*+çete* (< küçülme eki +*a*/*+e* artı, bulunma durumu eki +*ta*/*+te*, Shgaito'nun açıklaması) ekidir. Bu ek, Shgaito metninde *teđmiŐ*'ten sonra da gelir: *teđmiŐete*.

Sözcük birleŐim önekleri: *intki* < *in* "alt taraf" +*teki*; *iden* < *idi* + *neŦ*, (krŐ. ETŐ s. 142146, 19860, Shgaito'nun notu).

Daha sonra Sanskrit sözcüklerin Uygurcadaki Őekilleriyle ilgili ses kuralları verilir (s.66). Devamla metinde 'Kundoku' yöntemiyle okunan ince ideogramların Uygurca karŐılıkları ve 'Ondoku' ile bu ince ideogramların Giles sözlüğündeki yerleri belirtilir (s.68-69).⁵

III. bölümdeyse metin, eviri ve açıklamalar yer alır (s.70-99). Uygur harfli metinde ince ideogramlarla yazılmış ibareler kundoku yöntemiyle okunarak yazıevriminde Uygurca karŐılıkları gsterilmıŐ olur. Bu yolla da Őirde kafiye düzeltilmiŐ olur. Örneđin

tr .../kŐ .../SAN .../đin ..

Őeklindeki dört lkte geçen ince *SAN* Uygurca karŐılıđıyla ** Őeklinde okunduğunda baŐ kafiye rahatlıkla bulunmaktadır.

Sayfa altlarındaki aıklamarda yeni sözcüklerin yapıları da çözümlenir: *uuntuı* 'dilenci' < *uuntu* +*ı*, *uuntu*'nun açıklanması ise zor. Radloff'ta *ont* 'inleme, sızlama' vardır, diğer yandan ince *wan* (G. 12463, Anc. *un*) 'tas çanak' ve Mo. addan ad yapan +*tu* ile de düŐünülebilir. Her halükarda da anlamı 'dilenci'dir (Shgaito'nun açıklaması); *teğzig* < *teğiz* 'dönmek'ten; *sn* < *s* 'erken' +*n*, veya *suya* ~ *soya* da olabilir.

Mehmet lmez

⁵ Ondoku ve Kundoku yönteminin Shgaito tarafından bulunarak uygulanıŐı için bak. Sertkaya a.g.m., s.44-45, s.47-51.